

Ilyás György

Oroszország dominanciája az Északi-sarkvidék térségében

Bevezető gondolatok

Az Északi-sarkvidék térségében az Oroszországi Föderáció meghatározó nagyhatalom évszázadok óta, sőt a jelenkorban is az orosz dominancia érvényesül ebben a régióban, minden más szereplő, így az északi-sarkvidéki államnak minősülő Kanada, Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Svédország és az Egyesült Államok ezt a dominanciát igyekszik ellensúlyozni. Talán meglepőnek hat a fenti állítás, de a ugyanebben a fejezetben később olvasható tények, adatok is ezt igazolják majd. Az Oroszországról szóló ismeretek címszó alatt gyakran csupán a reflektálatlan klisék gyűjteményét láthatjuk, és ez igaz az orosz északi-sarkvidéki politika és stratégia kapcsán is. A tanulmányban nagyobb hangsúly kerül az Északi-sarkvidék térségéhez kötődő orosz stratégiai gondolkodás megértésére annak minősítése helyett.

„Oroszország egy épület, amelynek homlokzata a Jeges-tengerre néz.” Ezt az Oroszországban jól ismert állítást Sztjepan Oszipovics Makarov, az Orosz Császári Haditengerészet parancsnoka, feltaláló, oceanográfus, sarkkutató, katonai szakíró és mérnök fogalmazta meg a 19. században. Az oroszok egyébként a történelmi adatok alapján legalább a 11. század óta aktívan terjeszkedtek a térségben; az Északkeleti-átjáró¹ első térképes vázlatait már a 15. században felvázolta Dmitrij Geraszimov orosz fordító, diplomata és filológus; a térséghez kapcsolódóan épült fel a világon elsőnek

¹ A jelen áttekintésben alapvetően az Északkeleti-átjáró terminust használjuk, amely az északi tengeri útvonal szinonimája.

számító olajfeldolgozó üzem 1748-ban; Alaszka orosz felfedezése már az 1700-as évek elején megkezdődött, míg eladása 1867-ben történt, ami lehetővé tette az Egyesült Államok megjelenését a térségben. Ez a történeti perspektíva, amelyre még ma is támaszkodnak az orosz kutatók, politikusok, döntéshozók, azt támasztja alá, hogy az orosz állam szempontjából ez a térség mindig is rendkívül fontos volt.

Oroszország pozíciója a térségben kiemelkedően előnyös, jó minden releváns dimenzióban, így különösen a gazdaság és a biztonság területein is, ezt az előnyt az ország meg is akarja őrizni. Oroszország domináns helyzetét a térségben az alábbi tények is alátámasztják:

- a régió szárazföldi területeinek 40%-a Oroszországhoz tartozik;
- a Jeges-tenger partvonalának az 53%-a Oroszországhoz tartozik;
- a régió lakosságának 50%-a (2,1 millió fő) az orosz területen él;
- a térségben található természeti erőforrások készleteinek nagyobb része az orosz fennhatóságú területekhez kötődik.

Az orosz stratégiai gondolkodásban az Északi-sarkvidék Oroszország államiságának legfontosabb stratégiai tartaléka, az államfejlesztés sarokköve, és ennek megfelelően az orosz döntéshozók erre a térségre különös figyelmet fordítanak, hasznosítani igyekeznek a kapcsolódó lehetőségeket. Putyin elnök beszélt arról, hogy az Északi-sarkvidék a 21. század stratégiai tartaléka Oroszország számára. Már most is az orosz GDP 10%-a a térségből származik, sőt az orosz export 20%-a is a térséghez kötődik.

Mindezek fényében nem meglepő, hogy Oroszország fejleszti a térségbeli katonai kapacitásait. Katonai-védelmi szempontból az ország domináns a térségben, erről tanúskodnak a nyugati, kiemelten amerikai kutatások, a vonatkozó stratégiai dokumentumok. Azonban ez nem jelenti azt, hogy Oroszország kezdeményezné a térség militarizációját. Elizabeth Buchanan ausztrál kutató szakértőként előadást tartva az amerikai Kongresszus szakbizottságai előtt azzal érvelt, hogy az orosz térségbeli stratégia politikai fősodratú értékelése hibás (BUCHANAN 2020). Tényszerűen alátámasztható azon állítása, hogy az orosz régióbéli védelmi fejlesztések túlnyomó része a Szovjetunió szétesését követő leépülés ellensúlyozására, visszafordítására, a korábbi kapacitások visszaállítására irányul. Ennek a tevékenységnek az elsődleges motivációja a regionális gazdasági biztonság garantálása és a határvédelem, hiszen mára a térség mindegyik állama a NATO tagja.

Összességében Oroszország célja a térségben az erős és előnyös orosz pozíciók megőrzése és a regionális stabilitás biztosítása. Mindezt annak érdekében, hogy az orosz állam és partnerei a régió gazdasági potenciálját teljes mértékben tudják

hasznosítani. Ugyanakkor az Északi-sarkvidék stratégiai tartalékként való azonosítása azt is jelenti, hogy Oroszország semmilyen eszköztől nem riad vissza, hogy az említett céljait érvényesítse.

Az elemzés elméleti háttere

A bevezető gondolatok alapján egyértelművé válik, hogy a jelen elemzés a két elméleti nézőpontot egyesíti. Az Északi-sarkvidék térségében zajló nemzetközi, stratégiai, geopolitikai, biztonságpolitikai folyamatok megértéséhez a regionális erőegyensúlyról szóló gondolkodás segít hozzá a leginkább, míg a percepció szerepe a nemzetközi kapcsolatokban lehetővé teszi az orosz stratégiai gondolkodás megértését.

A nemzetközi rendszer egésze, nevezetesen a világrend és a nagyhatalmak döntései jelentős hatással vannak minden régió sorsára, így az Északi-sarkvidék régiójára is, különösen úgy, hogy több nagyhatalom is a térség szerves része. A regionális erőegyensúly ugyanis erősen függ (MILLER 2004) a multipoláris világrend pólusainak a számától és e nagyhatalmaknak a régióba való bevonódása módjaitól (kompetitív, kooperatív vagy hegemon). A nagyhatalmak fegyverellátással (vagy fegyverembargóval), gazdasági segítségnyújtással, befektetésekkel, szankciókkal és technológiatranszferekkel igyekeznek befolyásolni a helyi hatalmi egyensúlyt. Tekintettel arra, hogy az északi-sarkvidéki térség domináns szereplője Oroszország, a vele szemben álló Egyesült Államok igyekezett először koalícióba szervezni minden más térségbeli államot, később a NATO-szövetség keretében egyesíteni azokat az orosz dominancia ellensúlyozására. Az egyensúly kialakítása érdekében a szereplők gyakran további, akár nem regionális szereplők bevonásában is érdekeltek, vagy éppen olyan jelentős katonai előny kialakításában, amely kellően ellensúlyozó, elrettentő erejű (PAUL 2004). Míg az utóbbi kevésbé releváns Oroszországgal szemben, amelynek nukleáris ereje kellő biztosítékot jelent bármilyen katonai támadással szemben, addig az előbbi módszerhez mindkét fél előszeretettel fordul.

Oroszország a domináns helyzete megőrzése céljából kiemelt figyelmet fordít arra, hogy az Északi-sarkvidék kiaknázásába bevonjon más nagyhatalmakat, így főleg Kínát és Indiát, ezáltal érdekeltté téve őket az orosz dominancia megőrzésében és a térség stabilitásának fenntartásában. A hagyományos erőegyensúly elméletét kiegészíti a fenyegetés egyensúlyának elmélete, és egyben össze is kapcsolja azt a percepció szerepével a nemzetközi kapcsolatokban. A fenyegetés egyensúlyának elmélete hangsúlyozza a fenyegetettség észlelésének, percepciójának szerepét az államok közötti egyensúlyozó

magatartás ösztönzésében. Az elmélet szerint az államok több szempontot használnak fel a fenyegetés értékelésére, így a másik állam összesített kapacitásait (méret, népesség, gazdasági képességek), földrajzi közelségét, támadóképességeit és kiemelten a másik percepcióját, pontosabban a feltételezett támadó vagy ellenséges szándékait. Ilyen szemüvegen keresztül vizsgálva a térséget, érthetővé válik mindegyik szereplőnek a viselkedése. Oroszország nézőpontjából a regionális dominanciájának védelmére meghozott döntéseivel szemben az Egyesült Államok és szövetségesei előkészítik ennek a dominanciának a megkérdőjelezését, ami újabb lépésekre kényszeríti az országot és ennek megfelelően kialakul a biztonsági dilemma.

A nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó tudósok régóta központi szerepet tulajdonítanak a fenyegetés észlelésének a háború, az elrettentés és a kompetencia, a szövetségek és a konfliktusmegoldás elméleteiben. A fenyegetettség észlelésének pszichológiai dimenziója, amely elkülönül a katonai képességek által megjelenített fenyegetettség észlelésétől, a szándékok észlelésére (*perception*) és téves észlelésére (*misperception*) vonatkozik. A kutatók megkülönböztetik tehát azt, hogy a vezetők/döntéshozók mit észlelnek fenyegetőnek, kiemelten a másik fél szándékait, és milyen bizonyítékai vannak a fenyegetésnek akár a szándékok, akár a katonai képességek szintjén. Az elrettentés racionális modelljeit, amelyekben a jelzések és a hitelesség elemei kiemelten fontosak, minden esetben ki kell egészíteni a szándékok percepciójával. „Csak az elmúlt évtizedekben kezdtek a tudósok komolyan foglalkozni a szándékkal mint a katonai képességektől független fenyegetésforrással, és olyan modelleket építeni, amelyek kifejezetten a szándéokra összpontosítanak a háború okainak magyarázatában” (JERVIS 2017: 26), a döntéseket ugyanis legalább annyira befolyásolják az észleléseink, a hiedelmeink, a paradigmáink, mint a tényadatok a katonai létszámokról stb. A döntéshozók a fenyegetés észlelésében és a háborúhoz kapcsolódó döntésekben gyakran nem rendelkeznek teljes körű releváns információval. A pszichológiai magyarázatok szerint a döntéshozók esetében a fenyegetés észlelésére és a háborúhoz kapcsolódó döntésekre hatással vannak a kognitív torzítások, a heurisztikák alkalmazása, az érzelmek, és mindezek a fenyegetés téves észleléséhez (alul- vagy túlbecsléshez) vezethetnek, így pedig aláássák a racionális döntéshozatalt. Jervis írja az alapvető fontosságú könyvében, hogy „ha igaz, hogy a másik szándékainak észlelése a politikai döntéshozatal kulcsfontosságú eleme, és hogy ezek az észlelések gyakran tévesek, akkor fel kell tárnunk, hogyan látnak az államok másokat, és miért és hol hibáznak gyakran az észlelés során” (JERVIS 2017: 113). A kutatók az elmúlt néhány évtizedben rendkívüli méretű munkát elvégeztek már az észlelést torzító tényezők feltárásától az eltérő szituációkban várható hatásuk beazonosításán keresztül egészen az egyes

politikai döntések potenciális hatásainak feltárásáig. A fenyegetés észlelése alapvetően a szándékok és a képességek észlelésére támaszkodik. Egyik elem sem problémamentes. A szándékok célorientált viselkedést feltételeznek, márpedig a szereplők gyakran nem ismerik kellő mértékben saját preferenciáikat, ráadásul ezek idővel változhatnak is. Míg a képességeknek egyik része (a hadsereg létszáma, fegyverrendszerek) könnyebben megismerhető, addig a másik része (harci morál, motiváció, lojalitás) nehezebben értékelhető. Háború és béke ügyében mégis ezekre az észlelésekre kénytelenek támaszkodni a döntéshozók. A kutatók kimutatták, hogy a döntéshozók eltérően észlelik és értékelik más államok viselkedését, mint saját államuk viselkedését. Például mások által hozott egyes döntéseket egyértelműen fenyegetőnek értékelhetnek, míg ha hasonló döntéseket hoznak ők maguk, akkor másoktól elvárják, hogy azokat ne értékeljék annak. Az Északi-sarkvidék térségében is megjelenik ez a jelenség, amikor a NATO tagországai a saját döntéseiket, cselekményeiket nem fenyegetőként értelmezik, míg az orosz lépéseket minden esetben fenyegetőnek látják és láttatják. Ez természetesen fordítva is igaz. Mindebből következik, hogy az Északi-sarkvidéken zajló politikai, stratégiai folyamatokat meghatározza az, miképpen látják a kulcsszereplők a többi szereplőt, mi a percepciójuk saját magukról és az ellenfeleik szándékairól.

A térség orosz percepciója és következményei

Az eddigiekből egyértelműen kirajzolódik, hogy Oroszország miképpen látja saját magát és a többi szereplőt az Északi-sarkvidék térségén belül. Ez az a látásmód, amely alapvetően meghatározza az orosz döntéshozatalt. Az orosz nézőpontból az Északi-sarkvidék az orosz érdekszférába tartozó világrész, de legalábbis olyan hely, amely hagyományosan az orosz érdekek kiemelt területe, az orosz államiság része – ráadásul az orosz politikum egyedi jellemvonását adja. Nemcsak arról van szó, hogy Oroszország percepciójában a sok évszázados múlt egyfajta elsőbbséget jelent ezen a területen a nagyhatalmi körben, hanem arról is, hogy az orosz elsőbbség a térségben részben ebből adódott. Ráadásul az idő előrehaladtával a térség stratégiai és gazdasági jelentősége egyre növekedett: Oroszország északnyugati sarkvidéki övezete történelmileg otthont adott atomfegyverrel rendelkező északi flottájának, és egy 2008-as amerikai geológiai felmérés kimutatta, hogy a régió olaj- és földgázkészletének nagy része az orosz sarkvidéken található (BUCHANAN 2020). Oroszország – összhangban a nemzetközi jogi előírásokkal – mára elegendő kutatást végzett, és most megfelelő bizonyítékokat gyűjtött össze ahhoz, hogy a sarkvidéki tengerfenék mintegy

1,2 millió négyzetkilométernyi területét megszerezze, amit a tengerjogi egyezmény fényében a releváns ENSZ-bizottság nagyjából jogosnak is ítélt (BUCHANAN 2023). Oroszország Keletre fordulása, az orosz állam elleni szankciós rezsim és más objektív tényezők, kiemelten az északi-sarkvidéki klímaváltozás és a világkereskedelmi logisztikai útvonalrendszer változása miatt a térség még inkább felértékelődött, hiszen az Északkeleti-átjáróban lévő potenciál elméletben globális jelentőségű, ráadásul Oroszország régóta rendelkezik az útvonal hasznosításához szükséges technológiával és eszközökkel, ráadásul Putyin elnöksége alatt folyamatosan bővíti ezeket. Mindez azt indukálja, hogy az Északi-sarkvidék egyszerre az orosz identitás fontos része és az orosz jövő záloga, ami nemcsak prioritást biztosít a térség számára, hanem arra is ösztönzi az államot és a döntéshozókat, hogy a térség védelme és a kapcsolódó orosz nemzeti érdekek védelme érdekében semmilyen eszköztől, erőfeszítéstől ne riadjanak vissza. Ugyanakkor, mivel az orosz fő érdek a térség gazdasági kiaknázása, amelyhez regionális stabilitásra van szükség, az orosz állam a kooperatív és kompromisszumalapú regionális politikát részesítené előnyben. Ez az orosz–ukrán háború kezdetéig adottság volt a térségben részben az Északi-sarkvidéki Tanács működése révén.

A többi szereplő az orosz észlelés szerint veszélyt jelent az orosz érdekekre a térségben, részben mivel a NATO tagországairól van szó, részben pedig az Egyesült Államok politikájának és célkitűzéseinek a követése miatt. Az orosz megközelítésben az Egyesült Államok egy revíziós állam (*revisionist state*), amelynek célja, hogy megváltoztassa és/vagy felszámolja a régióban hagyományosan fenntartott orosz dominanciát, amihez koalícióépítési lépéseket tett és tesz, és amihez a NATO intézményrendszerét használja eszközként. Oroszország, bár nagyhatalomként számos régióban rendelkezik érdekekkel, és ezeket igyekszik érvényesíteni, csak az Északi-sarkvidéken egyértelműen domináns szereplő, és így ennek védelme kiemelt érdeke.

Mindezt igazolják Oroszország a térségre vonatkozó stratégiai és a kapcsolódó fejlesztései, amelyek rögzítik ezt az orosz ön- és világképet.

A térség szerepe az orosz stratégiai gondolkodásban (Az ország sarkvidéki stratégiai milyen szerepet töltenek be a nemzeti stratégiában)

2023. március 31-én tetté közzé az Oroszországi Föderáció új külpolitikai koncepcióját, stratégiáját (2023. évi 229. sz. elnöki rendelet). A dokumentum az előző koncepciót (2016. évi 640. sz. elnöki rendelet) váltja le. A dokumentum nyilvánosságra hozatalát

időzítették a 2023. április 1-jétől kezdődő soros orosz elnökséghez az ENSZ BT-ben. A stratégia tartalmazza az ország önmeghatározását: Oroszország kiváltságos helyzetű, egyszerre önálló civilizáció és eurázsiai, valamint euro-csendes-óceáni állam; amely több mint ezeréves államiságra épül, és mély történeti kapcsolatban fejlődött az európai és más eurázsiai kultúrákkal; amely etnikai, nyelvi és vallási sokszínűségre épül, és egyben magában egyesíti az orosz világot. Oroszország egyike a világrend szuverén pilléreinek, amelynek történeti feladata a globális erőegyensúly kialakítása és a multipoláris világrend felépítése. Oroszország viszonyrendszere más államokkal és nemzetközi intézményekkel lehet konstruktív, neutrális és barátságos, amit az adott szereplő Oroszország-politikája dönt el.

Az orosz állam *három stratégiai célt* valósít meg: (1) a nemzet/az állam biztonságának és szuverenitásának szavatolása; (2) olyan külső feltételek elérése, amelyek lehetővé teszik az ország fejlődését; (3) Oroszország mint önálló, szuverén és befolyásos világrendi pillér státusának a megerősítése. A földrajzi prioritások bemutatása során (vagyis az V. fejezetben) a dokumentum egy fontos prioritási sorrendet vázol fel: (1) a „közel-külföld” országai; (2) az Északi-sarkvidék (az Északi-sark); (3) az eurázsiai kontinens, ezen belül kiemelt partnerség Kínával és Indiával; (4) az ázsiai csendes-óceáni térség, ezen belül kiemelt partnerség az ASEAN országaival; (5) az iszlám világ országai; (6) Afrika országai; (7) a latin-amerikai és karibi térség országai; (8) az európai régió; (9) az USA és más angolszász országok; (10) az Antarktiszt (a Déli-sark). A közel-külföld országai a legfontosabbak az orosz biztonság és nemzetközi pozíció szempontjából, és így a közös építkezés a prioritás, valamint a beavatkozások és a destabilizáció kivédése. Oroszország fejlesztése és gazdasági felemelkedése szempontjából a legfontosabb az északi-sarki térség biztonságának és fejlesztésének a szavatolása (DEBAT 2020). A teljes dokumentumot végigkíséri az eurázsiai építkezés, és az sem meglepő, hogy Oroszország egyenrangú civilizációs államként és kiemelt partnerként ismeri el Kínát és Indiát. Az ázsiai csendes-óceáni térség felértékelése kiemeli Oroszország eurázsiai irányultságát és az eddigi nyugati kapcsolatrendszer felszámolását.

Világosan látszik, hogy az új orosz külpolitikai koncepció igazolja az eddigi megállapításokat: az Északi-sarkvidék az orosz állam számára közel azonos fontosságú, mint a „közel-külföld” országai, amelyek esetén az orosz–ukrán háború megmutatta, hogy Oroszország elsánt bármilyen eszközök alkalmazására, hogy érvényesítse a nemzeti érdekeit, beleértve a katonai eszközök teljes spektrumát. Ebből következik, hogy az Északi-sarkvidék régióban meghatározott érdekei védelmében hasonló orosz elkötelezettségre lehet számítani. A koncepció 50. pontja részletezi az Északi-sarkvidékre vonatkozó orosz prioritásokat: a régió biztonságának és stabilitásának

a megőrzése, a régió ökológiai stabilitásának a védelme, a régió gazdasági fejlődéséhez szükséges kedvező nemzetközi feltételek biztosítása, az Északkeleti-átjáró fejlesztése. Ezen célok megvalósítása érdekében Oroszország kiemelten odafigyel a következőkre: a nemzetközi kérdések békés rendezése (az északi-sarkvidéki államok különös felelősségére és az ENSZ tengerjogi egyezményére támaszkodva), a barátságtalan államok a régió militarizálására és az orosz regionális szuverenitás korlátozására vonatkozó törekvéseinek semlegesítése, az orosz belvizekre vonatkozó történelmileg kialakult nemzetközi jogi gyakorlat megőrzése és a kölcsönösen előnyös együttműködések felépítése a nem északi-sarkvidéki államokkal.

2020. március 5-én Oroszország elnöke a 164. számú rendeletével jóváhagyta *Az északi-sarkvidéki övezetre vonatkozó állami politika alapjai 2035-ig* című dokumentumot (2020. évi 164. sz. elnöki rendelet és 2023. évi 112. sz. elnöki rendelet). Az orosz politikának a térségre vonatkozó összefoglalásaként jellemezhető dokumentum 2008 óta létezik, abban az évben fogadták el a jelenlegi dokumentum elődjét, amely 2020-ig szabta meg a régióra vonatkozó orosz tervezést. *Az Oroszországi Föderáció állami politikájának alapelveiről az Északi-sarkvidéken 2035-ig* című dokumentum hat alapvető nemzeti érdeket fogalmaz meg három tartalmi blokkban (Журналь 2020: 5):

- nemzetközi és katonai dimenzió:
 - a szuverenitás és a területi integritás védelme;
 - a régiónak a béke, a stabilitás és a kölcsönös előnyökre épülő együttműködés területeként való megőrzése;
- gazdasági dimenzió:
 - a lakosság magas életminőségének és jólétének biztosítása;
 - az Északi-sarkvidék mint stratégiai erőforrásbázis fejlesztése és észszerű felhasználása az ország gazdasági növekedésének felgyorsítása érdekében;
 - az Északkeleti-átjárónak mint az Oroszországi Föderáció globálisan versenyképes nemzeti közlekedési logisztikai útvonálának a fejlesztése;
- ökológia/környezetvédelem és az őslakos népek fejlesztésének dimenziója:
 - környezetvédelem az Északi-sarkvidéken és az Északi-sarkvidék területén élő őshonos népek élőhelyeinek és hagyományos életmódjának a védelme.

A nemzeti érdekek alapján a dokumentum nyolc irányt határoz meg az Oroszországi Föderáció sarkvidéki állami politikájának végrehajtására, és részletezi azokat. Köztük megjelenik a régió társadalmi és gazdasági fejlődése, valamint infrastruktúrájának fejlesztése; a tudomány és technológia fejlesztése az Északi-sarkvidék erőforrásaiban feltárása érdekében; környezetvédelem és ökológiai biztonság; a nemzetközi

együttműködés fejlesztése (16. pont); a lakosság és a területek védelmének biztosítása a természeti és ember okozta vészhelyzetekkel szemben; a közbiztonság biztosítása az orosz Északi-sarkvidéken; a katonai biztonság biztosítása; az Oroszországi Föderáció államhatárának védelme. Ezek teljesítése érdekében összesen 63 feladatot kell végrehajtani. Ezek közül csak 17 feladat kapcsolódik a védelemhez és a biztonsághoz (17–20. pontok), de ezek jelentik a társadalmi-gazdasági problémák megoldásának garanciáját. Ezen stratégiai dokumentumot kiegészíti egy másik is, amely már részletesebben kifejti az említett alapelveket (2020. évi 645. sz. elnöki rendelet). A stratégiához kapcsolódóan egy vonatkozó, digitálisan is elérhető társadalmasítási projekt tartozik, nevezetesen az *Arctic 2035 stratégia*² az első olyan nagyszabású kormányzati projekt, amelyet a nyilvánosság bevonásával hajtanak végre, a kapcsolódó digitális platform a szövetségi központ, a helyi hatóságok és az üzleti közösség számára egy kommunikációs felületet és ötletbankot hozott létre.

A stratégiai célkitűzéseket kiegészítik a különböző implementációs kormányzati döntések, így kiemelten a következők:

- 2021. évi kormányrendelet az Oroszországi Föderáció sarkvidéki állami politikája alapelveinek végrehajtására vonatkozó egységes cselekvési terv jóváhagyásáról a 2035-ig terjedő időszakra, valamint az Oroszországi Föderáció sarkvidéki övezetének fejlesztésére és a nemzetbiztonságra vonatkozó stratégia jóváhagyásáról a 2035-ig terjedő időszakra;
- 2021. évi kormányrendelet *Az Oroszországi Föderáció sarkvidéki övezetének társadalmi és gazdasági fejlesztése* című állami programjának jóváhagyásáról;
- 2022. évi kormányrendelet az északi tengeri útvonal (orosz néven: Северный морской путь, Севморпуть, СМП) fejlesztési tervének jóváhagyásáról a 2035-ig tartó időszakra.

Az új stratégia elődje, vagyis a 2008. szeptember 18-án elfogadott és 2020-ig terjedő stratégiai dokumentum volt az első átgondolt megközelítése a régiónak a szovjet korszak utáni időszakban. A stratégia végrehajtásának 12 éve alatt jelentős előrelépéseket sikerült elérni, ugyanakkor számos problémakör továbbra is napirenden maradt. A régióra vonatkozó jogalkotás részletesen és egységesen szabályozza az Északi-sarkvidék orosz területeit.

² A projekt elérhetősége: <https://strategy.arctic2035.ru/>

2015 óta működik a kiemelten fontos az Északi-sarkvidék fejlesztési kérdéseivel foglalkozó állami bizottság,³ amely koordinációs szervként biztosítja a szövetségi végrehajtó hatóságok, az Oroszországi Föderáció szubjektumainak végrehajtó hatóságai, más állami hatóságok, helyi önkormányzatok és szervezetek közötti együttműködést az Oroszországi Föderáció sarkvidéki területeinek fejlesztésével és a nemzetbiztonság biztosításával kapcsolatos társadalmi-gazdasági és egyéb feladatok megoldása során. A bizottság munkájának köszönhetően összehangolt tervezés és fejlesztés indulhatott meg. Ugyanakkor a térség fejlesztésében vannak jelentős elmaradások, így például a szociális szférában a régió az orosz országos átlag alatt van, a várható élettartam tekintetében is hasonló a helyzet, illetve a lakhatási körülmények is hasonló mértékben elmaradnak az orosz átlagtól (Жупавель 2020). Az Északkeleti-átjáró teherforgalma 2013-ban 4 millió tonna volt, 2019-ben 30 millió tonna, 2023-ban meghaladta a 36 millió tonnát, és 2030-ra az orosz tervek és várakozások szerint elérheti a 200 millió tonnát, ami ugyan soknak tűnik, mégis a vonatkozó fejlesztések miatt elképzelhetőnek tűnik a cél elérése. Ebben az időszakban számos kiemelt gazdasági projekt jelentős előrelépést ért el, például Nornickel projektjei, a Yamal LNG, Sabetta kikötő, Varandey terminál stb. Ugyanakkor számos fontos fejlesztés, mint például az Északkeleti-átjáró infrastruktúrájának a fejlesztése, a jégtörő és más hajók építése, a térség igényeihez illeszkedő egyéb repülő- és járműfejlesztések részben határidők módosításával a 2020-as évekre tolódtak. Az elmaradásokat részben a nyugati szankciók okozták, részben a finanszírozási hiányok. A térség igazgatására vonatkozó főbb döntések is késéssel, csupán 2018–2019-ben lettek elfogadva. Ugyanebben az időszakban jelentősen növekedett a szigorúan védett területek száma, és újabb nemzeti parkok is létesültek, így a Русская Арктика (Russian Arctic National Park, 2009), Онежское Поморье és Беренгия (National Park „Onega Pomorie” és Beringia National Park, 2013.), Хибины (Khibiny National Park, 2018.).

Ennek a 12 éves időszaknak (2008–2020) jelentős eredménye az Északi-sarkvidéken az volt, hogy 2014 decemberében új katonai struktúrát hoztak létre az északi flotta alapján és a következő években intenzíven folytatódott az orosz hadseregcsoporthoz, az Oroszországi Föderáció FSZB parti őrsegének és más biztonsági szerveknek (belügyminisztérium, rendkívüli helyzetek minisztériuma, nemzeti gárda) a megerősítése a régióban. Az Északi-sarkvidék elsődleges problémája a népességsökkenés és a nem kielégítő szociális, közlekedési és kommunikációs infrastruktúra. 2014 óta növekedtek a regionális feszültségek a NATO-val és partnerországaival, ami részben

³ A bizottság elérhetősége: <https://arctic.gov.ru/>

ezen országok katonai jelenlétének növekedésével, részben pedig a régióban jelen lévő területiális elhatárolás befejezetlenségével és egyes kapcsolódó nemzetközi jogi vitákkal függ össze. Az új stratégiai dokumentumok részben ezekre a problémákra igyekeznek választ adni úgy, hogy Oroszország továbbra is megőrizze a regionális dominanciáját.

A térség katonai-védelmi helyzetéről, az orosz haderő képességeiről a térségben

Putyin elnök közvetlenül az első megválasztását követően, de még a beiktatása előtt, 2000. április 5–6. között az Északi-sarkvidékre utazott Murmanszk városába, és itt beszélt a régió, az Északkeleti-átjáró és az északi flotta fontosságáról. Többek között azt mondta, hogy: „[a]z északi területek még mindig hatalmas, fejletlen területek. Ez a stratégiai tartalékunk nemcsak a következő évszázadra, hanem hosszabb távra is. Nemcsak lehetőség, de szükséges is, hogy a régió az orosz államiság fejlődésének legfontosabb támaszává váljon, az országunk súlyos külgazdasági és külpolitikai érve legyen a világ felé” (PUTYIN beszéde Murmanszkban 2000). Ebben az időben az orosz Északi-sarkvidék immáron tíz éven keresztül súlyosan hanyatlott a Szovjetunió felbomlását követő politikai-társadalmi-gazdasági-katonai összeomlás hatására. Az Oroszországi Föderáció számára tehát ez a térség stratégiai prioritásként lett megjelölve már ekkor, de tudatos, módszeres és stratégiai fejlesztése csak később kezdődött meg, amikor az ehhez szükséges gazdasági-politikai előfeltételek újra rendelkezésre álltak. Emlékeztet, hogy Putyin elnök nagy port kavart müncheni beszéde 2007-ben hangzott el (PUTYIN beszéde Münchenben 2007), és ugyanekkor, 2007-ben egy tudományos expedíció során orosz tudósok orosz zászlót tűztek ki a Jeges-tenger fenekére, ami éles elégedetlenséget váltott ki a többi sarkvidéki ország körében. Ez a szimbolikus gesztus nemcsak az orosz jelenlét visszaépítésének szándékát jelzi, hanem azt az orosz percepciót is, hogy az ország domináns szereplő az Északi-sarkvidéken.

Fentebb már volt szó arról, hogy az első átfogó, a régióra vonatkozó stratégiát 2008-ban fogadták el. Az Oroszországi Föderáció nemzetbiztonsági stratégiája (2021. évi elnöki rendelet) leszögezi az orosz percepciót, nevezetesen azt, hogy a barátságtalan államok a klímaváltozásra való hivatkozással igyekeznek átvenni a közlekedéslógisztikai útvonalak feletti ellenőrzést és megakadályozni az orosz Északi-sarkvidék kiaknázását (II. fejezet, 16. cikkely). Továbbá kijelöli a kapcsolódó feladatot, hogy oda kell figyelni a környezeti problémák megoldására és a természeti erőforrások észszerű felhasználására az Oroszországi Föderáció sarkvidéki övezetében (83/12. cikkely), illetve

1. ábra: Oroszország katonai helyzete az Északi-sarkon

Forrás: CONLEY et al. 2020: 11.

biztosítani szükséges az északi-sarkvidéki orosz érdekek érvényesítését (101/17. cikkely). Ez a védekező álláspont nemcsak az orosz gondolkodásban jelenik meg, hanem a NATO égisze alatt lebonyolított kutatásokban is, az egyik releváns elemzés konkrétan fogalmaz: „Moszkva jelenlegi haderő-telepítése a térségben elsősorban védelmi jellegű” (NATO 2021). A politikai nyilatkozatok és a médiabeszámolók azt a látszatot keltik, mintha Oroszország a régió militarizációját hajtaná végre, miközben az új katonai létesítményekből alig van a térségben, köztük kiemelten az Арктический трилистник nevű katonai bázis, a fejlesztések nagyobb része pedig a korábbi szovjet létesítmények felújítását, újbóli használatba vételét jelenti. Az igaz, hogy összességében ötvennél is több ilyen létesítményfelújításról beszélhetünk (CONLEY et al. 2020: 12), és ezzel az orosz katonai infrastrukturális fölény megmarad a NATO-val szemben, vagyis az ország egyharmadával több létesítménnyel rendelkezik, mint NATO-országok (ROJAS 2022: 157).⁴

⁴ Az Oroszország katonai helyzete az Északi-sarkon térképéhez lásd CONLEY et al. 2020: 11.

1. táblázat: Az északi-sarkvidéki országok és a Kínai Népköztársaság jéggtörő hajóinak megoszlása

A főbb jéggtörők adatai 2022. április 4-i állapot szerint		Állami tulajdonban			Magántulajdonban		
		PC1, PC2	PC3, PC4	PC5, PC6	PC1, PC2	PC3, PC4	PC5, PC6
Oroszország	51	6	22	8		9	6
Kanada	12		2	10			
Finnország	9		7	2			
Egyesült Államok	5	1	1			1	2
Svédország	4		4				
Dánia	3			3			
Norvégia	2		1	1			
Kína	4		1	3			

Megjegyzés: A PC₁-től PC₆-ig az IACS (International Association of Classification Societies) besorolása a poláris osztályú hajókra vonatkozik. A PC₁-től PC₅-ig besorolt hajók képesek egész évben üzemelni valamennyi sarki vizen (PC₁); mérsékelt többéves jégviszonyok között (PC₂); másodéves jégen, amely tartalmazhat többéves jégzárványokat (PC₃); vastag elsőéves jégen, amely tartalmazhat régi jégzárványokat (PC₄); vagy közepes elsőéves jégen, amely tartalmazhat régi jégzárványokat (PC₅). A PC₆ olyan hajók, amelyek képesek nyári/őszi üzemelésre közepesen vastag elsőéves jégen, amely tartalmazhat régi jégzárványokat. (A táblázatban nem szereplő további kategória, a PC₇ a nyári/őszi üzemeltetésre alkalmas hajók vékony elsőéves jégen, amely tartalmazhat régi jégzárványokat.)

Forrás: O'ROURKE 2024: 49. Requirements concerning Polar Class, International Association of Classification Societies, keltezés nélkül, beleértve a 2019. decemberi 4. felülvizsgálatot, 1. táblázat, Polar Class descriptions (Sarkvidéki hajóosztályok leírása) című táblázat, 1–2.

Egy részletesebb áttekintés esetén lenne lehetőség alaposan vizsgálni a releváns orosz kapacitásokat, egy rövidebb áttekintés során talán a fent hivatkozott infrastrukturális adottságok használhatók általános indikátorként, mint ahogy az orosz dominancia, a jéggtörő hajóflotta is hasonlóan sokatmondó. Annak ellenére, hogy a jéggtörők nem katonai célú járművek, nélkülük a térségben csak korlátozott tevékenységre van lehetőség, arról nem is beszélve, hogy egy potenciális konfliktus esetén ezeket tudják hasznosítani a katonai tevékenységek támogatására.

A fenti adatok alapján az orosz számszerű fölény is látható, mivel az összes említett északi-sarkvidéki NATO-tagországban összesen 35 jéggtörő hajót tartanak nyilván, de

a számok mögött még minőségi egyenlőtlenség is rejtőzik, mivel az orosz flotta sokszínűbb, több új és nagyobb kapacitású hajóval rendelkezik, nem is beszélve az építés alatt lévő új jégtörőkről. Még a nukleáris tengeralattjáró hajók tekintetében is, bár a teljes NATO-kapacitásokkal nem képes felvenni a versenyt, egyértelműen azonos súlycsoportban van. Az orosz tengeralattjárók száma 58, amelyből 11 darab a nukleáris triád része (Nuclear Threat Initiative 2024), és többségük az Északi-sarkvidéken működik, míg az Egyesült Államok 64 tengeralattjáróval rendelkezik. A hivatkozott indikátoradatok arra utalnak, hogy Oroszország az északi-sarki térségben domináns szereplő, hiszen a régióbeli NATO-tagországoknál nagyobb, más területeken azokkal összemérhető kapacitásokkal és képességekkel rendelkezik, és ezt az eredményt a két új tagország csatlakozása után is sikerült megtartani. Ezzel együtt a vonatkozó orosz gondolkodás, a kapcsolódó fejlesztések és a haderő-telepítés védekező-védelmi megközelítésre utal összhangban a fent bemutatott a térség általános orosz percepciójával.

A térség gazdasági szerepe, logisztikai infrastrukturális helyzete, a kapcsolódó technológiai-kommunikációs fejlesztések

Hagyományosan az Északi-sarkvidék gazdasága a nyersanyagok és ásványkincsek hasznosításához kapcsolódott és kapcsolódik még ma is, ugyanakkor új lehetőségek is bontakoznak ki, kiemelten a nemzetközi kereskedelmi-közlekedési hasznosítás révén (lásd az Északkeleti-átjáró fejlesztését), de a régió sajátosságai fényében kibontakozó innovációs és technológiai megoldások fejlesztésében is rejlik potenciál. Oroszország számára továbbá maga a területfejlesztés is kiemelten fontos, hiszen az ország területének jelentős része az Északi-sarkvidéket és az ahhoz közvetlenül kapcsolódó területeket jelenti. Az orosz állam a régió gazdaságának fejlesztését ennek megfelelően összekötötte a területfejlesztéssel, kiemelten is a logisztikai fejlesztésekkel a térségben. Jelenleg 145 megaprojekt megvalósítása zajlik, illetve kezdődik meg. Az orosz sarkvidéken megvalósuló vagy tervezett 145 projekt 38,7%-a az ásványkincsek bányászatával és feldolgozásával, 17,6%-a a közlekedési infrastruktúrával, 7,8%-a a gyémántbányászattal és -feldolgozással, 4,9%-a pedig az energiával és az iparral kapcsolatos, a halászat és a mezőgazdaság 3,9%-ot tesz ki (Крюкова et al. 2020: 41). Ezen arányok rámutatnak arra, hogy a térség gazdasági struktúrája milyen pilléreken nyugszik. Sokatmondó, hogy az említett fejlesztésekben kiemelt szerepet kapnak Oroszország nagyvállalatai, többek között például az Alrosa, a Gazprom, a Lukoil,

a Novatek, a Nornickel és az Oroszországi Vasutak (RZSD). Kulcsszereplő a régió tekintetében a Távol-keleti és Északi-sarkvidéki Fejlesztési Társaság. A régió társadalmi-gazdasági fejlesztéséhez, a vonatkozó projektek megtervezéséhez az orosz állam a területi klaszterfejlesztés⁵ útját választotta, amelynek az alapját az eddig is működő úgynevezett támasztelepülések (*опорные населённые пункты*) és támaszzónák (*опорные зоны*) jelentették. A jelenlegi megközelítés keretében az orosz Északi-sarkvidék 1000 településéből az állam azonosított 16 támasztelepülést és kapcsolódó agglomerációs területeket, amelyek a régió gerinchálózatát jelentik, és ezekhez illesztik mindegyik fejlesztést (Опорные населённые пункты 2023; Опорные населенные пункты Российской Арктики 2022).⁶

A régióra vonatkozó állami tervezés és az orosz vállalatok tervei egyaránt összetett képet rajzolnak ki, amelyből a leggyakrabban csupán néhány nagy volumenű beruházásra összpontosítanak a médiában és az agytrösztök elemzéseiben az újságírók és kutatók. Az érdeklődés többnyire a Yamal LNG-projektekre és a Vostok oilra irányul, valamint az azokhoz kapcsolódó nemzetközi befektetések sorsára. Kétségtelen, hogy az említett komplex fejlesztéshez szükség van jelentős pénzforrásokra, befektetésekre, amely témakör jelentős mértékben meghatározza az orosz Északi-sarkvidék sorsát. A szükséges források egy részét az orosz állam biztosítja, de az egyéb belföldi és külföldi befektetések bevonására is figyelmet fordítanak, ehhez szükséges döntéseket igyekeznek meghozni. A régióba érkező befektetések összege 2020-ra elérte a 2329 milliárd rubelt (Измайлов–Смирнова 2023: 40). Az állami fejlesztési program keretében összesen 15 000 milliárd rubel van előirányozva a régiós fejlesztések számára. A Távol-keleti és Északi-sarkvidéki Fejlesztési Társaság adatai szerint 700-nál is több projekt valósul meg a különböző szintű állami támogatásokkal és kedvezményekkel.

2020. július 13-án az orosz sarkvidék a világ legnagyobb különleges gazdasági övezetévé vált: Vlagyimir Putyin elnök ezen a napon aláírta az Északi-sarkvidék preferenciális rendszeréről és a kapcsolódó adózási és egyéb kedvezményekről szóló törvényeket. Ugyanakkor az Északi-sarkvidék tekintetében az orosz állam rendkívüli módon odafigyel arra, hogy akár a magánvállalatok, akár a külföldi befektetők milyen részesedéssel vehetnek részt az ásványkincsek kiaknázásában. Az esetek nagy többségében az orosz állami tulajdonrésznek dominálnia kell, ami kizárja annak a lehetőségét, hogy más államok felvásárolják ezen stratégiai régiót. Jól példázza mindezt a tény, hogy

⁵ A 16 település kiválasztása után minden fejlesztés ezekhez kapcsolódik és az őket körülvevő agglomerációkhoz, miként az EU-ban a régióknál történik.

⁶ Az Oroszországi Föderáció északi régiói térképéhez lásd Опорные населённые пункты 2023: 13.

2012 óta csak állami tulajdonú vállalatok kaptak jogot a talapzathoz való hozzáférésre, a kormány 69 engedélyt adott ki olaj- és gázfeltárássra és kitermelésre, és csupán 2020-ra enyhítettek a szabályozáson megnyitva a lehetőséget más szereplők számára, de az orosz állami részesedés minimális aránya jelenleg is 50% mínusz egy részvény lehet. Másik példa az, hogy az orosz–ukrán háború nyomán a nyugati szereplők kivonulásával a kínai részesedés a fontos projektekben ugyan nőtt (a Yamal LNG esetén 30%-ra; az Arctic LNG esetén 20%-ra), de még így sem veszélyezteti az orosz érdekeket, sőt elősegíti az orosz–kínai gazdasági együttműködés mélyülését (Филиппова 2023). A legtöbb elemző és kutató ugyanakkor azzal számol, hogy az Oroszország elleni szankciók jelentősen visszavetik az orosz regionális fejlesztési terveket. Ez részben megfelel a valóságnak, ha a visszavetés alatt az időbeli kitolódást értjük, mert az elmúlt években az ország újra és újra rációfolt a konszenzusos várakozásokra a tervezett fejlesztések megvalósításával kapcsolatban (lásd a korábbi szakértői előrejelzéseket, hogy az oroszok nem tudják megépíteni a krími hidat, nem tudják befejezni az Északi Áramlat 2 építését, vagy hogy 2018-ban az elnöki évértékelő alatt bemutatott új fegyverrendszerek csupán tervben létezhetnek).

Az orosz Északi-sarkvidék egyik kulcsproblémáját a csökkenő demográfiai mutatók jelentik. Egy új kezdeményezés egyszerre igyekszik növelni a régióba érkező befektetéseket és a lakosságot. 2021-ben indult a Hektár a sarkvidéken⁷ program, amelyben hét, az Oroszországi Föderáció sarkvidéki övezetében található régió vesz részt, és amely keretében északi-sarkvidéki földterülethez juthat minden orosz állampolgár saját építkezéshez vagy vállalkozás indításához. 2023 tavaszára már több mint 11 ezer igénybennyújtás történt, és 3500 tulajdonjogi szerződés keletkezett. A hatóságok adataiból kiderül, hogy a pályázók 69%-a egyéni lakásépítésre, 11%-a mezőgazdaságra, 9%-a vállalkozásra, további 9% turisztikai használatra szánja az így szerzett földet.

Mindezen célok megvalósítása érdekében kiemelt figyelmet kell szentelni a régió infokommunikációs fejlesztésére és integrációjára, ami megint csak speciális megoldásokat tesz szükségessé. Mindehhez az ország egyedülálló és innovatív műhold-konstellációkat épít, amelyek egyik része már üzemel, másik része kiépítés alatt van (lásd például az Arktika konstellációt).⁸ Oroszország továbbá kiépítette

⁷ A program weboldala: <https://арктическийгектар.рф/>

⁸ Az Arktika-M műholdakat úgy tervezték, hogy naprakész információkat továbbítsanak, és segítsenek az időjárás-előrejelzések elkészítésében Oroszország északi régióira. Az új konstelláció éjjel-nappal biztosítja a sarkvidéki felszín meteorológiai és környezeti megfigyelését, beleértve az északi tengeri útvonalat is. Ezen túlmenően az Arktika rendszert szénhidrogén-kutatásra fogják használni összhangban az orosz törekvésekkel, hogy fokozzák az Északi-sarkvidék olaj- és gázkészleteinek kiaknázását.

és még tovább fejleszti a nagy sebességű internetes infrastruktúra kiépítését az Északi-sarkvidéken, amelyet egyszerre civil és katonai célokra is tudnak hasznosítani.

Az orosz–ukrán háború hatásai a térségre

Az Északi-sarkvidéken tapasztalható stratégiai változások legfőbb okozója a globális klímaváltozás és a sarki tengeri jég visszahúzódása, olvadása. Az Északi-sarkvidék jelentőségét a természeti erőforrások gazdagsága határozza meg és a földrajzi elhelyezkedése, hiszen itt húzódik az Ázsiából Európába vezető legrövidebb tengeri út, az Északkeleti-átjáró (Капаранов 2021: 4). A sarki jég korábban nemcsak a gazdasági kiaknázást mérsékelte, hanem természetes határként elválasztotta az érintett nagyhatalmakat. Az olvadás mindkét kiemelt gazdasági területet (erőforrások, kereskedelmi logisztika) kiemelten vonzóvá teszi, ami a nagyhatalmak érdeklődését és a nagyhatalmi vetélkedést generálja, és akadályozza a nemzetközi együttműködést. Oroszország szempontjából mindez három potenciálisan veszélyes következménnyel jár: a nem északi-sarkvidéki államok is egyre inkább megjelennek a régióban, sőt egyesek a régió irányításában való részvételre aspirálnak (mégpedig hagyományosan az Északi-sarkvidéken a régiós államoknak van felelősségük, ellentétben a Déli-sarkon érvényesülő nemzetközi irányítási modellel); a régió természetes puffer szerepe megszűnik, és így az amerikai–orosz konfliktus ezen a területen is aktivizálódik; a sarki tengeri jég olvadása miatt az északi-sarkvidéki államok speciális jogosítványait a kizárólagos gazdasági övezetben (például a hajózás ellenőrzését a tengerjogi egyezmény 234-es cikkelyével összhangban) egyesek megkérdőjelezik.

A legfontosabb, hogy az űrrendszer telekommunikációs szolgáltatást nyújt majd az Északi-sarkvidéken, amelyre Oroszországnak szüksége van a távoli régió légi forgalmához és a kereskedelmi hajózáshoz. Annak érdekében, hogy a tervezett tíz műhold közül legalább egy látható legyen a láthatáron, garantálva az északi-sarkvidéki területek állandó összeköttetését Oroszország többi részével, úgy döntöttek, hogy négy különböző osztályú műholdat használnak három különböző űrpályán. Lásd: Arktika-M: The Eye On The Arctic. Online: www.spacevoyaging.com/news/2023/12/16/arktika-m-the-eye-on-the-arctic/

Bolstering of Arktika-M Satellite Constellation Will Improve Northern Sea Route Monitoring. Online: <https://interfax.com/newsroom/top-stories/101671/>

Russia Turns On World's First Satellite System for Arctic Monitoring. Online: <https://maritime-executive.com/article/russia-turns-on-world-s-first-satellite-system-for-arctic-monitoring>

World's First Space System for Continual Observation of Arctic Launched in Operation. Online: <https://interfax.com/newsroom/top-stories/101886/>

Az orosz–ukrán háború – legalább ideiglenesen – még inkább kiélezte a térségben amúgy is megjelenő geopolitikai feszültséget, felfüggesztette az északi-sarkvidéki államok együttműködését, és így bizonyos mértékig destabilizálta a térséget. Nem is beszélve arról, hogy az új NATO-tagországok (Finnország, Svédország) megjelenésével részben átalakította a régió korábbi hatalmi egyensúlyát; azért csak részben, mert ezen szereplőket az orosz fél korábban is a NATO közeli partnereiként kezelte, és ennek megfelelően építkezett a térségben. Az említett változások potenciálisan átmeneti jellegét két fejlemény biztosíthatja. Egyfelől az északi-sarkvidéki államok beláthatják, hogy a régió sorsának a hozzákötése az orosz–ukrán háborúhoz súlyos következményekkel járhat az Északi-sarkvidék egészére, sőt annak globális ökológiai jelentőségénél fogva az egész világra nézve. Az Északi-sarkvidéki Tanács esetén máris látjuk az erre utaló jeleket. Egyfelől a háború nyomán az együttműködést egyoldalúan felfüggesztették a tagok, míg Oroszország válaszként ideiglenesen felfüggesztette a szervezethez kapcsolódó befizetéseket, amelyekből a régió egésze szempontjából fontos projekteket finanszíroznak, vagyis a regionális fejlesztés akadályokba ütközik. Az együttműködést felfüggesztő államok közül többen mára visszatérnének a korábbi működéshez. A másik, ennél is látványosabb bizonyíték is szól a meggondolatlan kapcsolat megszakítása ellen: López-Blanco és kollégái (2024) kimutatták, hogy az orosz partnerekkel való tudományos együttműködés hiányában az Északi-sarkvidék orosz területeiről származó adatok nélkül a régióban tapasztalható klímaváltozás tudományos megértése ellehetetlenül, sőt a globális klímaváltozási és időjárás modellek tudományos értéke is érdemben csökken. Az említett változások potenciálisan ideiglenes jellegét befolyásolhatja a második fejlemény is, nevezetesen a háború lezárása és annak eredménye, amely a külpolitikák újragondolását idézi majd elő.

Az orosz–ukrán háború sok más változást is elindított a térségben. A nyugati vállalati és állami partnerek kivonulása az orosz projektekből egyfelől nagyobb önállóságot hoztak el az orosz szereplők számára, másfelől növelték a nem nyugati partnerek részvételét az orosz sarkvidéki területeken. Kiemelten Kína, India és az Egyesült Arab Emírségek jelenléte is növekedett, és még tovább fog növekedni közép- és hosszú távon. Ez részben a NATO-tagországok ellensúlyozásához szükségszerű: a nyugati partnerek veszítenek súlyukból, miközben a globális dél országai elfoglalják a helyüket. A gazdasági szankciók és a kereskedelmi korlátozások felgyorsították az orosz állam odafordulását a régió erőforrásai és az Északkeleti-átjáró fejlesztése irányába még úgy is, hogy a szankciók egy része technológiai akadályokkal szembesítette az orosz fejlesztési projekteket. A nyugati szereplőkkel való végletekig kiélezett konfliktus fényében az orosz állam elszántsága a nemzeti érdekvédelem vonatkozásában csak növekedett,

és a katonai dimenzióban konfrontatívabb, kockázatvállalóbb és elszántabb pozícióba helyezte Oroszországot, továbbá a kulcsérdekek, kiemelten is az Északkeleti-átjáró hasznosítására és védelmére vonatkozó fejlesztések felgyorsítására készítette az országot.

A konfrontáció felerősödésével Oroszország elkötelezettsége a térség iránt csak növekedett, és arra készítette az országot, hogy erőteljesebben bevonja a térségbeli fejlesztéseibe a nem nyugati szereplőket. Másképp fogalmazva, az orosz dominancia a térségben érdemben nem csökkent, míg a nyugati befolyás az Északi-sarkvidék orosz területei felett csökkent, amivel párhuzamosan növekedett a nem nyugati szereplők befolyása. Összességében a térségre vonatkozó célkitűzések megvalósítása nem lehetetlenült el annak ellenére sem, hogy kétségtelenül a régió kevésbé stabil lett a háború nyomán, de ez a hatás ideiglenes lehet, legalábbis vannak erre utaló jelek.

Összegzőképpen érdemes kiemelni, hogy azok az elemzési stratégiák, amelyek a régiós folyamatokat a globális szembenállás narratívája és a globális erőegyensúly felől vizsgálják és akarják megérteni, fontos részleteket tévesztenek szem elől. Mostanra világosan látszik, hogy a régió szintjén folytatott elemzés ezektől eltérő dinamikát tárt fel. A régióon belül Oroszország a domináns szereplő annak ellenére, hogy a globális szembenállásban kisebb és gyengébb szereplőnek minősíthető több dimenzióban is, például az orosz gazdaság vagy az orosz haderő tekintetében az olyan országokkal szemben, mint az Egyesült Államok. Ugyanakkor a feltárt északi-sarkvidéki regionális orosz dominancia érdemben pontosíthatja Oroszország objektívebb elhelyezését a globális erőegyensúlyban, tekintettel az Északi-sarkvidék kiemelt fontosságára.

Felhasznált irodalom

2020. évi 164. sz. elnöki rendelet és 2023. évi 112. sz. elnöki rendelet (módosításról): Указ Президента РФ от 05.03.2020 N 164 (ред. от 21.02.2023) „Об Основах государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2035 года” [Az Oroszországi Föderáció elnökének 2020. 03. 05-i 164. számú rendelete (szerk. 2023. 02. 21.) „Az Oroszországi Föderáció állami politikájának alapelveiről az Északi-sarkvidéken 2035-ig”]. Online: www.kremlin.ru/acts/bank/45255/
2020. évi 645. sz. elnöki rendelet: Указ Президента РФ от 26 октября 2020 г. N 645 „О Стратегии развития Арктической зоны Российской Федерации и обеспечения национальной безопасности на период до 2035 года”. [Az Oroszországi Föderáció elnökének 2020. október 26-i N 645 rendelete „Az Oroszországi Föderáció sarkvidéki övezetének fejlesztéséről és a nemzetbiztonság biztosításáról szóló stratégiáról a 2035-ig tartó időszakra”]. Online: www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_366065/

2021. évi 400. sz. elnöki rendelet: Указ Президента РФ от 2 июля 2021 г. N 400 „О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации” [Az Oroszországi Föderáció elnökének 2021. július 2-i N 400 rendelete „Az Oroszországi Föderáció nemzetbiztonsági stratégiájáról”]. Online: <http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202107030001>
2021. évi 484. sz. kormányrendelet: Постановление Правительства РФ от 30 марта 2021 г. N 484 Об утверждении государственной программы Российской Федерации „Социально-экономическое развитие Арктической зоны Российской Федерации” [2021. évi kormányrendelet „Az Oroszországi Föderáció sarkvidéki övezetének társadalmi és gazdasági fejlesztése” című állami programjának jóváhagyásáról]. Online: <http://government.ru/rugovclassifier/830/>
2021. évi 996. sz. kormányrendelet: Распоряжение Правительства РФ от 15.04.2021 N 996-р (ред. от 09.12.2023) „Об утверждении Единого плана мероприятий по реализации Основ государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2035 года и Стратегии развития Арктической зоны Российской Федерации и обеспечения национальной безопасности на период до 2035 года” [2021. évi kormányrendelet az Oroszországi Föderáció sarkvidéki állami politikája alapelveinek végrehajtására vonatkozó egységes cselekvési terv jóváhagyásáról a 2035-ig terjedő időszakra, valamint az Oroszországi Föderáció sarkvidéki övezetének fejlesztésére és a nemzetbiztonságra vonatkozó stratégia jóváhagyásáról a 2035-ig terjedő időszakra]. Online: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202104200007>
2022. évi 2115. sz. kormányrendelet: Распоряжение Правительства РФ от 01.08.2022 N 2115-р „Об утверждении Плана развития Северного морского пути на период до 2035 года” [Az Oroszországi Föderáció kormányának 2022. augusztus 1-i N 2115-r rendelete „Az északi tengeri útvonal fejlesztési tervének jóváhagyásáról a 2035-ig tartó időszakra”]. Online: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201912300038>
2023. évi 229. sz. elnöki rendelet: Указ Президента Российской Федерации от 31.03.2023 № 229 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации” [Az Oroszországi Föderáció elnökének 2023. március 31-i 229. sz. rendelete „Az Oroszországi Föderáció külpolitikai koncepciójának jóváhagyásáról”]. Online: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202303310007>
2023. évi 3377. sz. kormányrendelet: Распоряжение Правительства РФ от 28 ноября 2023 г. № 3377-р Об утверждении перечня опорных населенных пунктов (муниципальных образований) Арктической зоны РФ [Az Oroszországi Föderáció kormányának 2023. november 28-i, 3377-r számú rendelete az Oroszországi Föderáció sarkvidéki övezetében található támasztelepülések (községek) listájának jóváhagyásáról]. Online: <http://government.ru/news/50301/>
- ALLISON, Graham (2020): The New Spheres of Influence. Sharing the Globe With Other Great Powers. *Foreign Affairs*, 2020. február 10. Online: www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-02-10/new-spheres-influence

- BUCHANAN, Elizabeth (2020): Russia and China in the Arctic: Assumptions and Realities. *ASPI The Strategist*, 2020. szeptember 25. Online: www.aspistrategist.org.au/russia-and-china-in-the-arctic-assumptions-and-realities/
- BUCHANAN, Elizabeth (2023): Russia's Gains in the Great Arctic Race. *Texas National Security Review. War on the Rocks*, 2023. május 4. Online: <https://warontherocks.com/2023/05/russias-gains-in-the-great-arctic-race/>
- CONLEY, A. Heather et al. (2020): *America's Arctic Moment. Great Power Competition in the Arctic to 2050*. Washington, DC.: Rowman & Littlefield. Online: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/Conley_ArcticMoment_layout_WEB%20FINAL.pdf
- JERVIS, Robert (2017): *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton: Princeton U. P. Online: <https://doi.org/10.1515/9781400885114>
- LÓPEZ-BLANCO, Efrén et al. (2024): Towards an Increasingly Biased View on Arctic Change. *Nature Climate Change*, 14, 152–155. Online: <https://doi.org/10.1038/s41558-023-01903-1>
- MILLER, Benjamin (2004): The International System and Regional Balance in the Middle East. In PAUL, T. V. – WIRTZ, James J. – FORTMANN, Michel (szerk.): *Balance of Power. Theory and Practice in the 21st Century*. Redwood City: Stanford University Press, 239–266. Online: <https://doi.org/10.1515/9780804767422-013>
- NATO (2021): *Regional Perspectives Report on the Arctic. Strategic Foresight Analysis*. Strategic Foresight Branch. Online: www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/regional-perspectives-2021-04.pdf
- Nuclear Threat Initiative (2024): Russia Submarine Capabilities. Fact Sheet. NTI, 2024. augusztus 28. Online: www.nti.org/analysis/articles/russia-submarine-capabilities/
- O'ROURKE, Ronald (2024): *Coast Guard Polar Security Cutter (Polar Icebreaker) Program: Background and Issues for Congress*. (Version 262) Report RL34391. Congressional Research Service. Online: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL34391/262>
- PAUL, T. V. (2004): Introduction: Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance. In PAUL, T. V. – WIRTZ, James J. – FORTMANN, Michel (szerk.): *Balance of Power. Theory and Practice in the 21st Century*. Redwood City: Stanford University Press, 1–26. <https://doi.org/10.1515/9780804767422-004>
- Putyin beszéde Murmanszkban (2000): Выступление на совещании по проблемам Северного морского пути и судостроения. Online: www.kremlin.ru/events/president/transcripts/21346
- Putyin beszéde Münchenben (2007): *Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy*. Online: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>
- RM Staff (2020): Debate: 'Spheres of Influence' – A Reality to Be Faced or an Atavism to Be Rejected? *Russia Matters*, 2020. március 5. Online: www.russiamatters.org/node/18240
- ROJAS, A. Luis (2022): *Arctic Resource Compilation. China and Russia's Involvement in the Arctic*. Metro Accounting and Professional Services. Online: www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AFCLC/

- documents/Culture%20and%20Region%20Resources/Arctic/2023/China%20and%20Russia's%20Involvement%20in%20the%20Arctic%20Report_vo5%20-%2012%20December%202022.pdf?ver=w-3fOFdO_6AGPvn3fw3FB-Q%3D%3D
- SZILVÁSI Simon (2023): Az Északi-sarkvidék biztonságpolitikájának lehetséges változásai az orosz–ukrán háború tükrében. *Felderítő Szemle*, 22(2), 77–87. Online: www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2023-2.pdf#page=77
- Журавель, В. П. (2020): О новой государственной политике России в Арктической зоне до 2035 года. Аналитическая записка №9, 2020 (№192). Online: <https://doi.org/10.15211/analytisc92020>
- Измайлов, М. К. – Смирнова, Н. А. (2023): Инвестиции России в энергетические проекты в Арктике: возможности и перспективы. *Вестник Московского университета имени С.Ю. Витте. Серия 1. Экономика и управление*. 2023. № 4 (47).
- Караганов, С. А. (2021): Арктическая политика России: международные аспекты. Доклад НИУ ВШЭ. Москва: Издательский дом Высшей школы экономики.
- Крюкова, В. А. et al (2020): Экономика современной Арктики: в основе успешности эффективное взаимодействие и управление интегральными рисками. Апатиты, ФИЦ КНЦ РАН.
- Опорные населённые пункты (2023): Опорные населенные пункты–каркас Российской Арктики. Online: <https://nashsever51.ru/projects/onp>
- Опорные населенные пункты Российской Арктики (2022): Опорные населенные пункты Российской Арктики: материалы предварительного исследования. АНО „Информационно-аналитический центр Государственной комиссии по вопросам развития Арктики”, АНО „Институт регионального консалтинга”. Online: <https://porarctic.ru/ru/books/opornye-naselennye-punkty-rossiyskoy-arkti-ki-materialy-predvaritelnogo-issledovaniya/>
- Филиппова, Л. (2023): Новая роль Китая в Арктике: по следам визита Си Цзиньпина в Россию. *Валдай*, 2023. мájus 31. Online: <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/novaya-rol-kitaya-v-arktike/>